SƏFA ŞƏRİFOVA
BDU
Zahid Xəlilov 23
safa@mai.ru

MÜASİR İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNİN TƏŞKİLİNİN VƏ APARILMASININ SƏMƏRƏLİ YOLLARI

Xülasə

Hazırda digər sahələrdə olduğu kimi təhsil sistemində də əsaslı islahatlar aparılır, təhsilin humanistləşdirilməsi, demokratikləşdirilməsi, inkişaf etmiş dünya dövlətlərinin təhsil sisteminə inteqrasiyası istiqamətində işlər görülür. Bu gün təhsildə başlıca istiqamət onun şəxsiyyətyönümlü olması, subyektin subyektə münasibəti üzərində qurulması ilə bağlıdır.

Ali keyfiyyətlərə malik insanların yetişdirilməsi gənc nəslə nələri, nə üçün və necə öyrətməyi, mexaniki hafizəyə deyil, nəzəri (tənqidi) təfəkkürə istinad etməyi və idraki fəallığın yüksəldilməsini tələb edir. Dərsin təşkili zamanı müəllimin yaxşı bir model olması, tələbələrlə isti münasibətin yaratması motivasiyanı artırır. Sinfin nizamlı, rahat olması, mövzuya uyğun giriş, dərsin fərdiləşmiş olması tələbələri dərsə, mövzuya motivasiyasının artmasına səbəb ola bilən amillərdir. Burada qeyd etmək lazımdır ki, fasilitator vəzifəsini yerinə yetirən müəllim hər bir şagird və tələbəyə şəxsiyyət kimi yanaşmalı, onlarla səmimi münasibət yaratmalıdır. Müasir təlimin müəllimdən tələbi odur ki, onun təqdim etdiyi təlim metodları və vasitələri dövrün tələbləri ilə uyğunlaşsın, daha doğrusu, demokratik olsun. Demokratik yanaşma zamanı dilöyrənənlər öz fikirlərini sərbəst bildirir, oxuduqlarını və ya eşitdiklərini bölüşməyə həvəsli olurlar, söhbətlərə tez qoşulurlar, qrup dairəsində aparılan müzakirələrdə daha fəal olmağa çalışırlar. Müasir universitet tələbəsi təkcə bu və ya digər sahədə ixtisaslaşmış kadr kimi formalaşmamalıdır. O, həm də ünsiyyətə hazır olmalı və müxtəlif insanlarla ünsiyyət qurmaq, komanda tərkibində işləyə bilmək, ətrafdakılara motivasiya verə bilmək kimi tamamilə yeni sosial bacarıqlara yiyələnməlidir. Məhz bu baxımdan ədəbi xəzinə əlçatan olmalıdır. Qloballaşma prosesinin labüdlüyünü və bu prosesə inteqrasiyanın qaçılmaz olduğunu nəzərə alaraq, elm və təhsil sahələrinin qloballaşma proseslərinə adaptasiyası dildə onun təmin olunmasını şərtləndirən amillər sırasına daxil olmuşdir. İlk öncə ona görə ki, məhz bu sahələrdə təkcə yeni bilik və texnologiyalar deyil, həm də insanın fikirlərinin ifadəsinin bu və ya digər formalarının yeni mexanizm və üsulları da gündəmi zəbt edir.

Açar sözlər: strategiya, şifahi nitq, kontekst, dil

Qloballaşma prosesi bir çox sahələrdə olduğu kimi təhsil, elm, elmi tədqiqat sahəsində də özünü büruzə verir. Bu da qeyd olunan sahələr qarşısında müəyyən vəzifələr və tələblər qoyur.

Məhz bu baxımdan ölkəmizdə təhsilə, tədrisə və mütəxəssis hazırlığına münasibətlər də dəyişir.

Xüsusilə son illərdə Azərbaycanda milli təhsil sisteminin inkişafı, təkmilləşdirilməsi, humanistləşdirilməsi və müasirləşdirilməsi istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Təbii ki, bu orta və ali məktəblərdə də zəruri dəyişikliklərlə müşahidə olunur. Lakin burada problem və çətinliklər də qaçılmaz olur. Belə ki, məzmun cəhətdən müstəqil iş daha çox müəllim tərəfindən qoyulan tapşırıqların yerinə yetirilməsinə yönəlir.Planlaşdırma və qərar qəbul etmə imkanlarının mərhələli açılışı, müvafiq bilik və bacarıqların mənimsənilməsi şüurlu münasibətlərin yaranmasına səbəb olur. Bu işlər fonunda tədris prosesində fəal iştirak etmək

imkanš yaranšr. Bu zaman agird v ya t lb t dqiqatçš mövqeyi formala šr v o özünün müst qil k finin d rketm subyekti rolunu oynayšr.

Metodiki nöqteyi - n z rd n müst qil i planla dšrmanšn f rdi keyfiyy tl rin yiy l nm nin ilkin m rh l si kimi çšxš edir. Bu h m d materiallaršn m nims nilm si m rh l si kimi d d y rl ndirilir.

Materiallaršn m nims nilmsind m rh l li t liml r, metod v vasit l rin r ngar ngliyi, u urlu f aliyy t, mü yy n müsb t n tic ld etdikd n s onra sevinc hissl ri v dig r amill r uzunmüdd tli v b k formasšnda ld olunan bilikl rin sas m zini t kil edir.

Sosial sferada bu i l r f rdin sosial mühitd ki mövqeyini möhk ml ndirir. €agird v ya t l b nin qoyulan tap šršqla mümkün q d r daha d rind n tanš olmaq ist yi v problem yarandšqda birba a mü llim deyil, vv lc agird v ya t l b yold a šna müraci t etm k arzusu bu i l rin ayršlmaz hiss sidir.

Konstruktiv t lim agird v t l b t f kkürünün yardšmš il qazanšlmš , qazanšlmaqda olan v qazanšlacaq yeni bilikl rin bütövlüyü dem kdir. Konstruktiv t lim yaradšcš, s ciyy vi m liyyat t limidir. Bu t li md agird v t l b l r öz daxili duy u v idrak s viyy l rind n çšxš etm kl , bilikl ri üz rind apardšqlarš m ntiqi m liyyat n tic sind yeni bilik qazanaraq yaradšcš olurlar. H min yaradšcšlšq h m f rdi, h m d kooperativ (y ni birg f aliyy t) xarakter da šyšr.

Qeyd etm k lazšmdšr ki, Œ. Brunerin konstruktivizm t limind f rd öz xsi d rkinin n tic sini, c miyy tin vv lc d n ld etdiyi t crüb l rl l aq l ndirm y v saslandšrma a çalš araq yeni bilik qazanšr. Bu t lim f ls f si hiss d n tama, yaxud da tamdan hiss y çšxma a, agird v t l b l rin ld olunmu bilikl ri il yeni qazanšlacaq bilikl rin birl m sin , qovu masšna saslanšr. Bu da öz növb sind t l b biliyinin tamlšq sxemini yaradšr. T f kkür m liyyatlarš üz rind qurulan m ntiqi bilik strukturlarš il t masda olan h r bir t l b idrakš veril n bilikl qar šlšqlš laq y gir r k, öz strukturlaršnšn m ntiqi saslaršnš qurur. M ntiqi dü ünc y sahib olan h r bir t l b düzgün dü ünm y , sašl n tic y g lm y , bir n tic d n o biri n tic y çšxma v rdi in yiy l nmi olurlar.

Konstruktiv t limin mahiyy ti ondan ibar tdir ki, o, t l b ni özünüinki af yoluna salšr, ona t limd n v sosial mühitd n qazandš š bilikl ri öyr ndiyi v öyr n c yi bilikl rl birl dirm y , saslandšrma a v özü üçün yeni, yüks k formada bilik qazanma a rait yaradšr.

Ça da dünyamšzda h r bir f rdin yaradšcšlšmasš, öz bacarš šndan çšxš ed r k yeni fikir, yeni ideya yaradšb, onu h yata t tbiq etm yi ön mli, d y rl i bir bacaršqdšr.

Konstruktiv t limin iki sas m qs di vardšr:

1) €agirdin xlaqšnš safla dšrmaq;
2) öz-özünü inki af etdir r k bilik qazanmaq. Bu biliyin yolu qazanšlmš bilikd n, v rdi d n keç r k yeni yaradšlan biliy istiqam tl nir.

Konstruktiv t lim f aliyy ti st rukturu † d rs zamanš mü llim t r find n agirdl r üçün seçil n f rdi v yaxud kooperativ t lim f aliyy tidir. Komandalara bölünmü t l b l r t lim f aliyy tl rini cütlükd v komand ada “müzakir ”, “d yirmi masa”, “ qli hücum”, “rollar üzr oyun”, “açšn, tapšn”, “s hvi tapšn”, “telefon” v s. strukturlarda aparšrlar. H r bir f aliyy t strukturu t l b l rd bir neç sosial bacaršq v v rdi l rin yaradšlmasšna xidm t edir. Bu t lim prosesind i tirak ed n h r bir agird m ntiqi üsulla bilik qazanmaqla, h m d t rbiy vi c h td n sosial mühitin xlaqšna uy un olaraq özünü aparmaq v rdi in yiy l nir.

Hazšrda elmi-texniki t r qqinin inki afš t bii olaraq t limd texniki vasit l rin t tbiqin ciddi z rur t v geni imkan yaratmš dšr.

T hsilin informatla masš-t hsilin keyfiyy tini yüks ltm k m qs dil KT-nin intensiv t tbiqin saslanšr, t hsild mövcud v ziyy tin d yi m sin , onun yenil m sin , bütövlüd t hsilin m zmun v forma etibaril texnoloji baxšmdan innovativ xarakter almasšna xidm t edir.

Lakin bəzi məktəblərdə İKT əsaslı dil təlimi zamanı müəyyən problemlər yaranır. Belə ki, tam şəkildə kompüterlərlə təhciz olunmayan tədris prosesində bəzən fəaliyyətlər başa çatmır və ya tətbiq imkanları minimuma enir.

Məhz müasir texnologiya əsasında təlim prosesi ənənəvi təlimdən fərqli olaraq, maksimum idarə olunan proses hesab olunur. İKT-nin tətbiqi hesabına təhsil kütləviləşir, fərdiləşir, fasiləsiz xarakter daşıyır [2, s. 23].

Müasir informasiya cəmiyyətində şagird və tələbə lazımi məlumatı axtarmaq, seçmək, təhlil etmək, yeni informasiya yaratmaq, bu əsasda mövqe formalaşdırmaq, qərar qəbul etmək və qərarı həyata keçirmək kimi səriştələrə yiyələnə bilir.

İndi hər bir müəllimin vəzifəsi təhsilalanlara öyrənməyi öyrətmək, onlara yardımçı olmaq, bələdçi (fasilitator) rolunda çıxış etmək, informasiya mənbələri ilə tələbə arasında vasitəçi funksiyasını yerinə yetirməkdir. Unutmaq olmaz ki, təlimin yeni texnoloji proseslə aparılmasında müəllim təşəbbüskarlığı və fərdi nümunəviliyi, problemə yaradıcı yanaşması ən vacib şərtlərdəndir. Müəllim öz təşəbbüs və qənaətlərini aktiv tərəfin-təhsilalanların fikir və fəaliyyətləri ilə birləşdirdikdə, başqa sözlə, düzgün ümumiləşdirilmə apardıqda, tədrisi interaktiv (birgəfəaliyyət, əməkdaşlıq, qarşılıqlı kollektiv iş) səmtə istiqamətləndirdikdə təlimin texnoloji səmərəsi daha üstün olur.

Texnoloji prosesə sistem halında yanaşmaqla həm təhsilalanların idrakının formalaşmasına, fəaliyyət çevrəsinin genişlənməsinə, həm də müəllim novatorluğunun məkan və zaman daxilində yeni keyfiyyətlərlə görünməsinə əlverişli şərait yaradılmış olur [3, s.34].

Pedaqoji təhsilin informatlaşması istiqamətində aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur:

1. Müəllim hazırlığında İKT-nin, yeni təlim üsulları və texnologiyaların tətbiqi.
2. Pedaqoji ixtisaslar üzrə təhsil alan şagird və tələbələrin biliyinin cari və yekun qiymətləndirilməsi üzrə yeni üsulların, texnologiyaların, İKT vasitələrinin tətbiqi.
3. Pedaqoji təhsil müəssisələrində distant təhsil formasının tətbiqi.
4. Pedaqoji təhsil müəssisələrinin kompüterləşdirilməsi, elektron təhsilin həyata keçirilməsi.

Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın təşəkkül tapdığı dövrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı və onlardan məqsədyönlü şəkildə istifadə olunması hər bir dövlətin elmi potensialının vacib göstəricilərindəndir. Qloballaşan dünyada ölkənin rəqabət qabiliyyəti də ilk növbədə İKT-dən səmərəli istifadə yolları ilə müəyyənləşir.

Bu səbəbdən İKT-nin beynəlxalq aləmdə tətbiqinin genişləndirilməsi inkişaf etmiş ölkələrdə prioritet sahə hesab edilir.

Son dövrlərdə İKT-nin artan sürətlə elm və təhsil sahəsinə, xüsusilə də xarici dillərin tədrisi prosesinə tətbiq olunması respublikamızda baş verən mühüm dəyişikliklərin bariz nümunəsidir.

Araşdırmalar göstərir ki, İKT bütövlükdə təlim prosesinin, dərsdənkənar vaxtlarda müstəqil işlərin təşkili, bilik və bacarıqların yoxlanılması vasitəsi, daha doğrusu tədrisdə köməkçi vasitə kimi qiymətləndirilmişdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, xarici dillərin tədrisi metodikası elmi xarici dillərin tədrisi prosesini maksimal səviyyədə ünsiyyət prosesinə adekvatlaşdırmağı, uyğunlaşdırmağı tələb edir.

Digər tərəfdən, insanların qarşılıqlı əlaqə və təsir forması olan verbal ünsiyyəti reallaşdıran əsas vasitə isə şifahi nitq fəaliyyətidir.

Deməli, İKT-nin imkanlarından yalnız reseptiv nitq fəaliyyəti növləri üzrə bacarıqların deyil, eyni zamanda şifahi nitq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində də istifadə olunmalıdır.

Şagirdyönümlü və tələbəyönümlü tədrisdə özünütəhsil, özünüdərk və şüurun inkişafı yüksək səviyyədə olduğu üçün dilöyrənənlər artıq dil biliklərinə əsaslanan fonetik, leksik və qrammatik çalışmalar sistemi ilə kifayətlənmirlər. Onlar digər insanlarla ünsiyyət qurmaq, ətraf aləm haqqında biliklərini dərinləşdirmək üçün xarici dildən istifadə edərək müxtəlif mövzularda yad insanlarla ünsiyyətə girməyə və onlarla qarşılıqlı anlaşmaya, əcnəbi xalqların mədəniyyətinə yaxınlaşmağa çalışırlar.

Fəal tədris üsulunda keçirilən mövzunu dilöyrənənlərə çatdırmaq üçün müəllimin xüsusi qabiliyyətləri, ilk növbədə güclü ünsiyyət qurmaq bacarıqları olmalıdır. Ənənəvi tədris üsulundan fərqli olaraq, fəal tədris üsulunda müəllim sinfi tam idarə etməli, şərhçi və bələdçi olmalı, hətta yeri gəldikdə hakimlik etməlidir. Çünki müəllim hər mövzu ilə bağlı mühazirə və seminar məşğələlərində auditoriyanın düşüncə bacarığını üzə çıxarmalıdır. Bunu isə müəllim ancaq sorğu-sual, debatlar, müzakirələr, oyunlar, forumlar, komanda işi, qruplarda iş və s. vasitəsilə öyrənə bilər.

Bütün bunlar isə ilk növbədə hər bir müəllimdən yüksək peşəkarlıq və şəxsi məsuliyyət tələb edir.

Məqsədə nail olmaqda müəllim isə fasilitator rolunu oynamalıdır.

Bu metodların izahatı metodiki ədəbiyyatda belə verilir:

- Müzakirələr dedikdə müəllim tərəfindən dolayısı yolla və ya bilavasitə bələdçilik yolu ilə şagirdlər arasında aparılan söhbətlər nəzərdə tutulur.
- İntervyular mövzu ilə bağlı şagird və tələbələrin obyektiv və ya subyektiv fikirlərinin öyrənilməsidir.
- Sual – cavab sessiyaları müəllim – tələbə və şagirdlərin özləri arasında müəyyən yeni məlumatlar əldə etmək üçün tətbiq edilir.
- Problemlərlə bağlı tədris materiallarından əsasən əyani vəsait kimi istifadə edilir və bu da mövzunun mənimsənilməsi üçün müxtəlif müəlliflərin fikirlərindən istifadə üçün imkan yaradır.
- Təsir göstərə biləcək effektiv suallardan əks tərəfdən mövzu ilə bağlı lazımi məlumatı əldə etmək üçün istifadə edilir.
- Oyunlar və buzqıranlar müzakirə zamanı yorğunluqdan çıxmaq üçün təşkil edilir. Bu musiqi sədalarına uyğun kollektiv hərəkət, əyləndirici oyun, səslənən fikrin digərləri tərəfindən təkrarlanması və s. ola bilər.
- Böyük qruplarda iş əsasən qərar qəbul etmə, xüsusi ilə də alternativ qərarların və onların nəticələrinin müzakirəsi zamanı istifadə olunur.
- Kiçik qruplarla iş sinifdə, xüsusilə də zəif auditoriyalarda aparılır. Qrupların ölçüsü kiçik - iki nəfərdən ibarət olmalıdır. Qrupun qarşısına aydın məqsədlər qoyulmalı və tapşırığın hər mərhələsi və nəticələr tam aydın şəkildə şagirdlərə izah edilməli, həvəsləndirmək üçün şərait yaradılmalıdır.
- Debatlarla bağlı tərəflərin mövqeləri aydın olmalıdır.
- Sorğu-suallar, hər iki tərəfin müdafiə və mövqeləri bildirilməlidir.
- Mövcud üsullardan qoyulan problem haqqında ziddiyyətli fikirlər olduqda həmin fikirləri dostcasına bildirmək üçün istifadə olunur.
- Debatların təşkili zamanı təşkilatçı iştirakçıları iki qrupa ayıraraq, onları simvolik adlarla adlandırır.
- Qruplaşdırma iştirakçıların istəkləri və ya çəkiliş vasitəsilə aparıla bilər.
- Mövzu ilə bağlı əyani vəsaitlərdən istifadə (əyani vəsaitlər müxtəlif ola bilər – xəritə, disk, fərdi çəkilən rəsmlər, cədvəllər, internet əsaslı məlumatlar və s.) adətən gerçək görüntünün alınması üçün edilir.
- Bunlar mövzunun mənimsənilməsi üçün ən səmərəli vasitələrdən biridir.

- Əyani vəsaitlər hazırlanarkən proqram əsasında və ya fərdi şəkildə həyata keçirilir.
- Dilöyrənənlər də əyani vəsaitlər hazırlaya bilərlər.
- Mövzunu necə qavramasından asılı olaraq, əyani vəsait hazırlaya bilər. Ümumilikdə, əyani vəsaitlər fəal təlimin onurğa sütunu kimi qiymətləndirilir[1,45].

İkinci yanaşmanın əsasında müxtəlif kompüter proqramlarından istifadə dayanır.

Müxtəlif kompüter proqramlarından istifadə fəal təlim üsuluna zənginlik gətirən vacib element hesab olunur.

İnnovasiyalardan istifadə müasir təhsildə sistemində beynəlxalq standartları səciyyələndirir. E-vasitələrdən istifadə üçün ilk növbədə müəllim İKT-yə dair biliklərə malik olmalı və onlardan istifadə edə bilməlidir.

Müasir dərsi şərtləndirən əsas cəhətlərdən ən əsası dilöyrənənlərin fəallığıdır ki, bu zaman interaktiv (fəal) təlim metodlarından istifadə etmək məqsədə çatmaqda əsas vasitəyə çevrirlir.

Bu metodlar fonunda iş formaları müəyyənləşdirilir:

1. fərdi,
2. cütlərə,
3. böyük və kiçik qruplarla iş .

Şagird və ya tələbə ünsiyyət prosesində özünü daha yaxşı dərk etdiyinə görə istər qrup, istərsə də cütlərlə işdə fəallıq, dilöyrənənlərin fəaliyyətində bir-birilə əməkdaşlıq, yaradıcılıq, qarşılıqlı münasibətlər formalaşmağa başlayır. Müəllim dərs formasını seçən zaman dilöyrənənlərin marağını əldə əsas tutmalııdr.

Beləliklə, müasir dərsdə haqqında bəhs etdiyimiz bu məsələlər bir-biri ilə sıx əlaqədə olub, biri digərini tamamlayır. Bunların əsasında isə təlim nəticələri, məzmun standartları, təlim strategiyaları dayanır[4,67].

Ədəbiyyat

1. Krashen S.D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. Pergamon Press Inc. 1982, 202 p.
2. Kumaravadivelu B. Towards a postmethod pedagogy. TESOL Quarterly, 2001, 35(4), pp. 537-560
3. Kumaravadivelu B. Understanding Language Teaching. From Method to Postmethod. London. Tylor & Francis e- Library, 2008, 276 p.
4. Long M. H. Native speaker/ non-native speaker conversation and the negotiation of comprehensible input. Applied Linguistics, Vol. 4, 1983, pp.126-141
5. Richards J.C. Curriculum approaches in language teaching: Forward, central, and backward design. RELC Journal, 44(1), 2013, pp. 5-33.

SH.Sarifova

The effective ways of organizing and conducting modern English lessons
Summary

The article deals with the effective ways of organizing and conducting modern English lessons and working out effective ways of listening skills.Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners' ability to use the target language for communication. The process of teaching English should be based on

the communicative – functional approach to teaching languages. The whole process of teaching oral speech should be goal-oriented systematic. It will make the process of teaching oral speech more effective. The article is devoted to the audio and video materials in modern methodology. While analyzing great attention was given to the facts taken from the literature. One of the important goals of the article is to detect and find out the reasons of literature. The author emphasizes its role in methodology. Since its emergence this notion caught the attention. New researches appeared. It is noted that this gives us more power to understand the process clearly. At that time we use the language more competently. The main aim of State program is to form a unique national education by means of ICT and provide qualitative educative opportunity in order to integrate into worldwide education system. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively. It will make the process of teaching oral speech more effective.

Key words : strategy, oral speech,context, language

Ш.Шарифова

Еффективные пути организация и проведенния современные английские уроки
Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы еффективные пути организации и проведения современные английские уроки . Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. Процесс обучения английскому языку в целом и процесс обучения устной речи должен базироваться на коммуникативно - функциональном принципе. Обучение устной речи должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса. В анализе большое внимание обращено на фактом, полученные из литератур. Автор пытается раскрыть роль упражнении. Ссылаясь на работы ученых исследовавших, а также подчеркивает ее важность. Отмечается, что эта дает воспоминать смысл во время анализа еще более ясно, а также более разнообразном колорите. Основной целью Государственной программы является формирование единой обшенациональной среды образования путём внедрения и использование современных информационно-коммуникативных технологий и обеспечением возможностью качественного образования, а также создания условий для интеграции государственной системы образования в мировую систему образовании. Одной из основных целей изучения языка является обладение умением эффективно общаться на изучаемом языке.

Ключевые слова: стратегия, устная речь, контекст, язык

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 17.06.2019
Çapa qəbul olunma tarixi: 20.07.2019
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nuriyyə Əliyeva tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.